

EPISCOPUL IULIU SFÂNTUL MARIИ UNIRI

Lucrare publicată cu binecuvântarea
Preasfinției Sale Florentin CRIHĂLMEANU
Episcop greco-catolic de Cluj-Gherla

Editura Viața Creștină
Cluj-Napoca, 2018
Ediția a III-a

Notă asupra ediției.....	7
BAȘTINA ȘI NEAMUL.....	11
<i>MILAȘUL – ULIȚA SPRE ETERNITATE.....</i>	<i>13</i>
<i>OSTAȘI AI BISERICII LUPTĂTOARE.....</i>	<i>15</i>
<i>NAȘTEREA UNEI IDENTITĂȚI.....</i>	<i>18</i>
<i>PICĂTURI DE SÂNGE ALBASTRU.....</i>	<i>22</i>
PLEIADA ÎNVĂȚAȚILOR.....	29
<i>PROTOPOPUL MILITANT.....</i>	<i>31</i>
<i>RĂSCUMPĂRAREA RĂBDĂRILOR DIN VEACURI.....</i>	<i>34</i>
<i>UN SIMPLU FUNCȚIONAR DE PLASĂ.....</i>	<i>39</i>
<i>APĂRAREA BISERICII – O ASUMARE A FAMILIEI HOSSU.....</i>	<i>41</i>
<i>PEDAGOGUL.....</i>	<i>45</i>
<i>EPISCOPUL VASILE.....</i>	<i>47</i>
<i>NOBILII DE ÎNVĂȚĂTURĂ.....</i>	<i>55</i>
<i>„TRIBUNUS PLEBIS” – SOȚUL „MAMEI TÂNE”.....</i>	<i>63</i>
FRUMOSUL DOMNULUI.....	77
<i>STATORNIC LA MILAȘ.....</i>	<i>79</i>
<i>AVERILE POPII IOAN.....</i>	<i>80</i>
<i>GIMNAZISTUL.....</i>	<i>83</i>
<i>„VEȘNICĂ CREDINȚĂ JURAT-AM...”.....</i>	<i>87</i>
<i>UCENIC LA LUGOJ.....</i>	<i>89</i>
<i>CAPELAN ÎN „SATUL ÎMPĂRATULUI”.....</i>	<i>93</i>
<i>DRUMUL SPRE EPISCOPAT.....</i>	<i>97</i>
<i>O IMAGINE REDESENATĂ.....</i>	<i>99</i>
<i>MIRELE EPISCOPIEI GHERLENE.....</i>	<i>102</i>
PLINIREA VREMII.....	111
<i>VLĂDICUL COBORĂT DIN CER.....</i>	<i>113</i>
<i>JOCUL ȘANSELOR LA ARHIERIA BLAJULUI.....</i>	<i>119</i>

<i>VALORIFICAREA DREPTULUI LA AUTODETERMINARE</i>	122
<i>ÎNVIEREA</i>	125
<i>SPRE MECCA ROMÂNILOR</i>	128
<i>„...OCHII MEI VĂZURĂ MÂNTUIREA”</i>	134
<i>VESTITORUL</i>	137
<i>SOLIA TRANSILVANĂ</i>	142
<i>„LA ARME!”</i>	148
<i>„DIN OBȘTEA ACELUIAȘI STAT MĂRIT”</i>	156
REVIGORAREA APOSTOLATULUI	167
<i>„ÎNFRICOȘATA OARĂ A ÎNTUNERICULUI”</i>	169
<i>ȘANSĂ RISIPITĂ</i>	172
<i>POLITICIAN PE CONT PROPRIU</i>	176
<i>DINCOLO DE... „TĂCEREA PATRIOTICĂ”</i>	186
<i>CREȘTEREA DE PATRIOȚI ȘI CREDINCIOȘI</i>	191
CITADELA DE OFENSIVĂ A BISERICII UNITE	205
<i>FIICA PIERDUTĂ</i>	207
<i>JIGNIREA ARHIEREILOR</i>	213
<i>CU PRAPURII ÎN FAȚA BAIONETELOR</i>	219
<i>PROCESUL MESIEI ÎN SINEDRIUL ROMÂNESC</i>	230
<i>„ÎNDRĂZNIȚI, EU AM BIRUIT!...”</i>	242
<i>Summary</i>	243
<i>Indice de nume</i>	245
<i>Mulțumiri</i>	255

LBRIS

We know
books

BAȘTINA ȘI NEAMUL

MILAȘUL – ULIȚA SPRE ETERNITATE

Episcopul Iuliu s-a născut, a copilărit și și-a petrecut adolescența în Milaș, o așezare mare și trainică românească de pe Câmpia vechii Țări a Transilvaniei. Dezvoltată pe un sol cernoziomic productiv, bogată în izvoare, păduri și vânat, și favorabilă creșterii animalelor, localitatea n-a putut fi dislocată din matricea sa de vicisitudinile vremurilor, oferind o vatră perenă de habitat unei comunități de oameni iubitori de viață, organizați după legile ancestrale ale poporului latin. Milașul a venit din istorie ca o continuitate naturală a unei romanii populare altoite pe trunchiul geto-dacic. Veteranii legiunilor și susținătorii lor logistici au aglomerat vecinătățile marilor orașe care au fost Potaissa (Turda) și Napoca (Cluj), castrelor de la Cășei, Gherla și Ilișua, precum și interiorul limesului de delimitare strategică a imperiului, de pe Valea Someșului Mare, continuat spre izvoarele Bistriței, Târnavelor și Mureșului.¹

Toate aceste întocmiri umane, care i-au înrădăcinat pe romani în regiune, își mai arătau, în 1068, reminiscențele și semnificațiile, definitorii pentru vechimea originilor românești, la pătrunderea spre Dăbâca și în unghiul Someșurilor a detașamentului comandat de regele Solomon (1063-1074). Surprinderea, la Chiraleș, a pecenegilor, care se întorceau din expediția de jaf din Câmpia Nirului, și risipirea lor a marcat momentul așezării durabile aici a stăpânirii maghiare și începutul unor organizări de statalitate feudală de tip aposean.²

Milașul s-a înscris pe linia de înaintare a Comitatului Cojocna (Cluj), atestat abia în 1177, și până la sfârșitul secolului al XII-lea, a rămas în stăpânire regală, ca tot ce fusese cucerit prin sabie. Obștii i s-a impus darea specifică pentru români, „*quingagesima*” („cincizecimea”), adică o oaie din 50. Acest obicei a fost respectat mult după ce satul a fost preluat în stăpânire nobiliară, prin donarea lui comitelui Renold, fiul lui Ioan, din neamul Kukenesrenold, fapt petrecut în jurul anului 1200.³

Cu aceeași dare, Milașul a fost donat Capitlului Episcopiei Romano-Catolice din Alba Iulia, în timpul luptelor pentru succesiunea la tronul Ungariei, din anii 1307 -1315, și a rebeliunii voievodului Ladislau Kan. Dar Capitlul din Alba Iulia a pierdut Milașul în fața unor nobili abuzivi și acaparatori.⁴ În 1408, același Capitlu a certificat înțelegerile dintre urmașii mai multor nobili, care au continuat să se certe, decenii în șir, cu privire la părțile convenite din moșteniri.⁵

Că Milașul era sat de români o arată prezența acolo a instituției cnezului. În 1449, „*kenesius de Nulos*” se supunea nobilului Ioan de Orosfaia. Este, fără niciun dubiu, semnul că obștea locală fusese iobăgită, plătea dările și făcea slujbele implicite.⁶ În 1506, cei trei stăpâni – Ioan Ungar de Nadăș, Imre Török de Sighet și Demeter Pârcălabul de Bongard își administrau moșiile și-și strângeau contribuțiile iobăgești prin cnezii din fruntea fiecărui grup de supuși iobagi.⁷ Așa cum se deduce din Registrul Cincizecimii, din 1461, exploatarea feudală se adâncise, Milașul continuând să plătească și acea „dare regească” de 1 la 50 din turme.⁸

La începutul secolului al XVIII-lea, în structura socială a comunității s-au înregistrat 7 iobagi cu sesii întregi, 43 de jeleri cu pământ arendat în condiții convenite, contractanții lor fiind libertini sau nobili fără pământ; 17 – „alții” (țigani, servitori de curte, diverși angajați).⁹ Între nobilii adevărați, cu „case” juridice, care locuiau acolo, aveau acte de danie: Nicolae și Ioan Pop (Popa?); Gabriel Alvinczi și Ladislau Borșa.¹⁰

De prin 1725, a ajuns în stăpânirea unei moșii la Milaș familia Teleki de Sic. Aceasta și-a creat aici o curie, de unde și-a administrat și moșiile din împrejurimi.¹¹ Lucrul acesta a impulsionat creșterea populației, mai ales a celei iobăgești, aduse pentru valorificarea pământurilor foarte mănoase. În 1733, existau 81 de familii, cu 14 mai multe decât în 1721;¹² în 1750, viețuiau circa 110 familii, de diverse categorii sociale¹³, iar în 1784 -1785, trăiau în sat 145 de familii, în 127 de case. Nobilii constituiau acum 14 familii, țărani iobagi – 63, din care 45 practicau și alte îndeletniciri decât munca câmpului. Principalii proprietari erau Teleki Adam, căpitanul suprem al Districtului Chioar, și Szentiványi Samuel.¹⁴

Nobilimea a avut o importantă influență în viața satului, ea fiind elita conducătoare prin statutul rezervat în societatea feudală.

Contemporani cu strămoșii paterni ai episcopului Iuliu, rudeniile prin alianță, nobilii Gabor, Naiu, Dăniluț și Nuțu Borșa dețineau, în 1809, câte o „casă” juridică (locuința și grădina din intravilan) și câte o „tablă” (sesie întreagă, de circa 25 de iugăre) în hotar. În aceeași situație erau: Ioan Stoica, Ioan și Petru Graur. Ajunseseră să contracteze suprafețe variabile de culturi, în condiții iobăgești: Petru Grama, Mihai Cherecheș, Loaiți și Mihai Borșa, Aron și Marcu Precup – posesori de grădini în sat, dar fără pământ înafară. Simion Cherecheș gospodărea un loc de casă și numai 1/3 dintr-o sesie în hotar. O poziție mai bunicică, comparativ cu ceilalți, avea Gavril Grama, posesorul unui intravilan locuit și a unei jumătăți de sesii în câmp.¹⁵

Dintre unguri, Simon Péter avea două locuri de „casă” și 2^{5/6} table de culturi, Sarosi Maria gospodărea o „casă” în intravilan și două loturi cerealiere; Dindăr Borbala, o „casă” și 1^{1/4} table; Kovács Samuel, o grădină, dar numai 1/4 de sesie pentru bucate; Szentiványi Sándor – o grădină și o sesie și jumătate de arător. Fără intravilane, ceea ce demonstrează că nu locuiau în Milaș, aveau câte o „tablă” în câmp, Macskássy Gábor și Kovács Ferencz. Suprafețele mai însemnate erau în posesia grofului Teleki László, titularul unei „curți” nobiliare de care depindeau 22^{1/12} sesii, inclusiv iobagii și jelerii lucrători. Mai trebuie menționați Kali Nagy Jozsef, deținătorul a 2 intravilane și a 7 loturi și jumătate de pământ și urmașii lui Béldi László, proprietarii unei case nobiliare și 7^{1/4} table de semănături; Szentiványi Daniel, stăpânul unei „case” și a 4^{1/6} loturi; groful Toroczkay Jozsef, posesorul unei case și a 3^{2/3} loturi de semănături.¹⁶ Diferența de situație față de nobilii unguri e sesizabilă, românii erau mai săraci.

OSTAȘII AI BISERICII LUPTĂTOARE

Mîșcarea politico-religioasă din jurul anului 1700, pentru revenirea credincioșilor transilvăneni de rit bizantin la Biserica Romei, a fost un moment cardinal în istoria poporului român. Nu numai că s-au pus în operă canoanele credinței

într-o singură, adevărată și apostolică Biserică a lui Cristos, dar în contextul confesional, social-politic și economic al Transilvaniei epocii, românii au realizat un act revoluționar, cu implicații profund pozitive în evoluția lor spre o „națiune” liberă și modernă. *Prin „catholicizarea” formală a religiei lor („religio valachica”), în varianta ortodoxiei unite cu Biserica Romei, pe baza unor principii dogmatice acceptate – elaborate la Conciliul de la Florența, din 1439 – „uniții” s-au pus de acord cu constituțiile Transilvaniei și și-au creat șansa dobândirii unor libertăți personale și colective, câștigării de proprietăți și ocupării de funcții în Stat.*

Preoțimea unită a intrat, prin stipulațiile Diplomei Împăratului Leopold I, din 16 februarie 1699 (act care are atributele unei diplome de înnobilitare), în categoriile sociale libere, de drept constituite și recunoscute. *Sub puternica influență a iluminismului european, Biserica Română Unită, pe care au construit-o acești preoți și enoriașii lor din ce în ce mai instruiți și mai militanți, a elaborat, dezvoltat și cultivat ideologia națională. În lumina ei, poporul român a urmat un drum de luptă care avea să fie aureolat, ca o necesitate logică a dezvoltării sociale și a maturizării conștiinței sale naționale, de marele act al unirii politice de la 1 decembrie 1918.*

În numele credincioșilor din Milaș, pecetea și semnăturile de înveșnicire a unirii cu Roma le-au pus, ca și în cazul tuturor comunităților de rit răsăritean, protopopul locului, după cum s-a cerut, în mod oficial – preotul satului și doi delegați, aleși pentru Soborul cel Mare de la Alba Iulia.¹⁷ În prima evidență a stării unirii, constatăm că la Milaș, răscoala antihabsburgică – a curuților, din anii 1703-1711, și a haiducilor lui Pinteazul – n-a tulburat hotărârea luată. Popa Gligorie, unicul sacerdot în Milaș, îi păstora, în 1733, pe toți credincioșii, cuprinși în 81 de familii. Enoriașii i-au purtat o grijă deosebită asigurându-i o casă parohială, o eclezie de 33 de câble („cubuli”) de cereale și 16 care de fân, o biserică funcțională, odăjdii și vase de cult la nivelul unei demnități cerute de aprigul episcop Inochentie Micu-Klein, ai cărui conscriptori l-au cercetat.¹⁸

Credincioșii greco-catolici din Milaș crescând la peste 560 de suflete (circa 110 familii) până în 1750, și-au adus al doilea slujitor în biserică și au sporit arătorul pentru semănăturile preoților la 40 de câble.¹⁹ Ei nu s-au lăsat antrenati în mișcarea anticatolică a călugărului Sofronie, încurajată de aristocrația calvină și agenții

panslavismului. Dimpotrivă, cele 119 familii unite (înregistrate în 1760 – 1762), au mai întreținut 2 preoți uniți, pe lângă cei 2 existenți, și au mai ridicat două case parohiale.²⁰ Tot în acești ani, și-au construit, în hotar, o mănăstire și și-au organizat o școală. Dintre diaconii despre care existau indicii că făceau studiu cu pruncii, înainte de 1765, învățatul dascăl Ștefan a copiat o „*Psaltire*” pentru uzul preoților și diecilor și instruirea tinerilor.²¹

De prin acești ani, școala bisericii din Milaș a funcționat neîntrerupt. În 1780, „*Iudimagister*”-ul ei figura între privilegiții scutiți, pentru munca lor, de impozitul numit „taxa capitației”²². Episcopul Ioan Bob a desființat mănăstirea din Milaș, la solicitarea împăratului, și l-a trimis acolo pe Gheorghe Șincai, directorul învățământului, cu însărcinarea să organizeze una dintre cele 12 școli de Stat românești finanțate de Guberniul Transilvaniei. Ca învățător, l-a instalat pe teologul Ariton Barbulovici.²³ Chiar în perioada în care apărea pe lume Iosif Lungu, zis „*Nyuloași*” (1797 sau 1799), prezumtivul stâlp al familiei Hossu din Milaș, despre dascălul acestei școli, diacul Grigore (probabil, Călian), se spunea într-un document al Episcopiei că „... să ține a fi învățat, lucru ce s-a văzut la igzamănul pruncilor”.²⁴

Un animator al vieții spirituale s-a remarcat preotul Grigore Maior, nepotul de frate ale protopopului Petru Maior, din Reghin. Venit în Milaș în jurul anului 1800, după moartea preotului local Pop, l-a avut în subordine pe mult apreciatul dascăl Grigorie amintit, pe care l-a pus la lucru cu învățăceii. Preotul Grigore Maior era un intelectual de marcă, făcuse școala primară și cea de „*normă*” la Reghin, sub supravegherea unchiului, iar gimnaziului și seminarul preoțesc, la Blaj, după care s-a hirotonit preot celib. Episcopul Ioan Bob l-a remarcat și l-a numit profesor la școala de normă din Blaj, apoi, la clasa de „*Sintaxă*” a gimnaziului. La solicitarea sa, a obținut mutarea în parohia Milaș, una dintre cele mai prospere din Eparhia Albei Iulii și Făgărașului. Milășenii au câștigat, mai ales prin pregătirea spirituală a generației tinere, un implicat om de cultură, ceea ce nu a fost pe placul nobilimii conservatoare locale. Pârât că s-a lăsat antrenat în petreceri și desfrâu, contractând și ceva datorii, i s-a cerut sancționarea drastică. Episcopul l-a salvat transferându-l la Reghin.²⁵

Miłașenilor li s-a venit în întâmpinarea așteptărilor și li s-a trimis, în 1807, un alt preot celib, de același calibru intelectual, dar mai vârstnic și nu atât de temperamental ca predecesorul. Grigore Pop era fiul preotului din Șerbeni, de lângă Reghin, parcursese studiile gimnaziale la romano-catolicii din Târgu-Mureș și la Blaj, apoi urmasa Seminarul preoțesc din centrul episcopal. În anul 1799, a plecat, cu o bursă de la vlădicul Ioan Bob, la Târnavia, pentru a se desăvârși în Teologie și Filosofie. La întoarcere, i s-a încredințat predarea cursului de „*Retorică*” la școlile din Blaj. În 1805, a solicitat să meargă preot „acasă” și a fost numit în Reghinul zis „Unguresc”, în subordinea celebrului protopop Petru Maior, unul dintre învățații „Școlii Ardelene”. Acesta l-a convins să facă schimb de locuri cu nepotul „ușuratic” din Miłaș. Așa, la 17 mai 1807, Grigore Pop a fost încadrat paroh acolo, dar s-a instalat numai după ce Gr. Maior și-a cules mălaiul.

Preotul Grigore Pop a rămas să apostolească în Miłaș până în 1822, când a murit protopop al Tractului Fărăgău.²⁶ Sub păstoria sa, școala din Miłaș și-a continuat activitatea, iar dorința unor tineri de-a se face popi, după modelul său, s-a putut împlini. Îndemnați, încurajați și îndrumați de el, s-au ținut de învățătură și au urmat Gimnaziul și Seminarul la Blaj: Iosif Pop, orfanul preotului defunct, Ioan Pop și David Călian, feciori de cantori, Iosif Lungu, zis „*Nyuloași*”, fiul unui iobag sau jekr de la curtea familiei Teleki.²⁷ Aceștia vor ajunge toți preoți greco-catolici, visul maxim pe care un tânăr învățăcel român și-l putea permite în acea epocă.

NAȘTEREA UNEI IDENTITĂȚI

Pe bărbatul revendicat de unii urmași ca stâlp al familiei Hossu din Miłaș, îl găsim menționat într-un calendar oficial, din 1822, al funcționarilor din Principatul Transilvaniei. Iosif *Nyulasi* (a se citi *Nyuloași*) e prezentat profesor la clasa a II-a, „Gramatistă”, a Gimnaziului din Blaj.²⁸ Cu un an în urmă, la absolvirea Seminarului, trebuie să fi fost hirotonit preot celib și reținut dascăl în școlile Centrului Eparhial, altfel, căsătorit fiind, ar fi plecat, imediat după hirotonire, în parohie, ca să-și vadă de familie. În tradiția Blajului de până la moartea

episcopului Bob (1830), toate funcțiile eclesiastice, didactice și funcționărești au fost ocupate de preoți celibi, regulă care a continuat-o pe cea a preoților-călugări. Ca profesor, nici Iosif Nyuloași n-a putut face excepție.

Clericul și, apoi, preotul Iosif, n-a fost singular nici în ceea ce privește adoptarea numelui. Plecat la studii pe la școlile triviale și, ulterior, la cele gimnaziale și teologice de la Blaj, unde nu erau primiți, după lege, decât fiii nobililor, libertinilor și preoților greco-catolici – aceștia, înnoșiți prin Diploma Leopoldină din 16 februarie 1699 –, studiosul din Milaș și-a confecționat și el un nume oficial. *NYULASI* (adică „de Milaș”), era în spiritul articolului VI, din hotărârea Dietei Transilvaniei din 1744, care recunoștea dregătoriile obținute doar indivizilor români identificați cu națiunea receptă în mijlocul căreia au fost posesionați (înnoșiți). Faptul că pe crucea de la capătul mormântului său, din curtea bisericii „Bob”, din Târgu-Mureș, e dăltuită și majuscula „H” (inițiala numelui HOSSU), e doar o completare târzie a nepotului de frate, Vasilie, fiul său testamentar (legatar). Făcându-și alături mormântul, „protopopul Vasiliu” a vrut, cu tot dinadinsul, să sugereze înrudirea apropiată sau chiar descendența din acest preot „nobil”, numit altfel „Hossu”, prin traducerea în ungurește a numelui „șărănesc” din Milaș.

Popa Iosif n-a fost căsătorit, nu a avut copii și n-a folosit niciodată – și nici alții cu privire la persoana sa, alt nume decât „Nyulasi” (Nyuloași). Iar în protocoalele de stare civilă ale parohiei greco-catolice din Milaș, introduse chiar de către el, în toamna anului 1823, nu e consemnat niciun botezat, părinte de copil, naș de botez, moașă, mire sau mireasă, naș sau martor la cununie, în sfârșit, niciun mort cu numele „Hossu”.²⁹ O altă sursă veridică, Arhiva familiei Teleki din Luna, care conservă 5 dosare voluminoase cu acte referitoare la administrarea moșiei din Milaș, create între anii 1725-1872, nu are în listele de iobagi, jeleri, angajați, slujitori sau alți beneficiari de plăți în bani sau produse, niciun purtător al numelui „Hossu”.³⁰ Un conspect alfabetic, din 1809, al proprietarilor din Comitatul Cluj, nu menționează nici el vreun posesor de „casă” juridică sau tablă de pământ în hotarul Milașului cu numele „Hossu”. *Care este, atunci, adevărata identitate a preotului Iosif?*

Prin venirea în Milaș și prin numele adoptat, cel care se semna în kirilice „*Iosiv Nioლაში*” ne sugerează că s-a întors de la Blaj „*acasă*”.

Casa preotească indicată în protocolul botezaților ca loc de oficiere a sfântului sacrament, începând din luna iulie a anului 1824, a fost una dintre zidirile parohiale confortabile din Milaș, în care credincioșii și-au găzduit slujitorii bisericii. E izbitor că, în același protocol, la rubrica nașilor, *Iuon Lungu și Ilișca* (cu variantele *Iulișca* și *Iuliana Borșa*, soția acestuia), apar ca niște angajați permanent la oficiul de nași, an de an câștigându-și zeci de fini și finuțe. Preotul, o singură dată a nănașit, la 14 ianuarie 1836. Neavând preoteasă, a făcut-o împreună cu Anica Stoica, în lipsa, din cine știe ce motive, a soțului acesteia, Iosif Borșa, și el, ca și tatăl copilului, Toader Lungu, rudenie apropiată a preotului.³²

Iuon Lungu a fost fratele popii Iosif. Fiind proaspăt căsătorit (în anul 1822 a avut primul copil – viitorul protopop Ioan Hossu, de la Cojocna),³³ nu poseda încă un așezământ propriu de locuit. Sigur, până la reîntoarcerea în sat a fratelui, Iuon locuise, ca ginere, în casa înghesuită a socrului, nobil de-o sesie din „Hada (clanul) Borșa”.³⁴ E explicabil de ce preotul celib l-a ajutat pe însurățul, luându-l în gazdă, în încăpătoarea casă parohială. La rândul său, popa avea nevoie de cineva devotat, care să-i facă menajul și să-l ajute să-și lucreze eclejia, destul de mărișoară pentru un bărbat singur.

De prin 1824, popa Iosif a fost numit „regiuș de Curte” („*udvari Regiuș*”), la conacul Teleki, un împuternicit oficial pentru ocrotirea intereselor din Milaș ale orfanilor grofului și de pe moșiile din împrejurimi.³⁵ Socolitor și economist talentat, popa Iosif a supravegheat toate acțiunile administratorului, a controlat și avizat dările de seamă, jurnalul de venituri și cheltuieli, precum și bilanțul anual. În aceste evidente, apar și rudenile sale. Iuon Lungu era, din 1822, – și așa a dus-o ani mulți, într-o slujbă profitabilă de cârciumar-șef al depozitelor de vinuri și țuică și, în paralel, „biriș” (arendator) de pământuri. Și ceilalți Lungești erau plasați avantajos. Toader Lungu coordona, ca „haitău”, operațiunile de vânatoare cu caracter economic. Tânărul Luca Lungu avea îndeletnicirea de grădinar. Între lucrătorii angajați prin convenție, s-au aflat și Ana, Ariton și Pavel Lungu. Unul singur era considerat iobag, bătrânul Petrea Lungu, posibilul stâlp al familiei, mort la 22 martie 1835, în vârstă de 80 de ani.³⁶ Lungeștii fiind puțini în Milaș, prezența lor în sat probabil să fi început cu acest bătrân, venit cine știe de unde, care a primit cel dintâi porecla „Lungu”, ca urmare a înălțimii și supleții trupului, (trăsătură fizică pe care o va transmite urmașilor până dincolo de generația episcopului Iuliu).

Deși le-a facilitat angajările în slujbe și a stat garant pentru ele, popa Iosif nu și-a iertat rudenii, atunci când nu și-au achitat dijmile datorate familiei Teleki. Aceasta i-a creat imaginea unui om integru, cinstitor al legilor, care l-a îndreptățit să primească postul de notar al Milașului.³⁷ Pentru autentificarea actelor create, a utilizat sigilii personale. Unul, imprimat în ceară roșie, pe un document din 1828, are gravat în câmpul oval, un magistrat roman.³⁸ Al doilea, aflat pe un act din 1840, este de formă rotundă. La baza câmpului sigilar, stă un porumbel în profil dreapta, delimitat cu un semicerc de fantezii grafice de o coroană așezată în cartierul de sus, coroană din care ies trei frunze late ale unei plante exotice. În stânga și dreapta coroanei, sunt incizate artistic inițialele numelui „Nyuloași Iosif” – „NY” și „I”.³⁹ E limpede că acest al 2-lea sigiliu imită exigențele unui herb, și ne semnaleză începuturile obsesiilor nobiliare ale Lungeștilor din Milaș.

Patru din cei cinci copii ai jelerului Iuon Lungu și ai nobilei Ilișca Borșa – Ioan, Iosif, Teofil și Vasile – au dovedit capacități intelectuale deosebite. Unchiul Iosif, preotul din Milaș, dorind să-i facă „domni”, i-a îndrumat pas cu pas și le-a purtat de grijă în întreaga lor devenire. Primele deslușiri la învățătură trebuie să le fi făcut cu popa Iosif, apoi, cu dascălii din școala care a continuat tradiția celei întemeiate aici de Gheorghe Șincai, în epoca iosefiniană.⁴⁰ În deceniul al 4-lea al secolului al XIX-lea, nepoții popii Iosif apar pe diferite trepte ale Liceului „Piaristilor” din Cluj, la Gimnaziul și Seminarul Teologic din Blaj, unde sunt înregistrați în matricole cu numele tradus în maghiară – „HÖSSZÚ”. Tatăl lor a fost notat în categoria socială de „*colonus*” (iobag), „*libertus*” (libertin) și o dată, din derută, „*nobil*”.⁴¹

Numai unul dintre frați, Niculaie, al treilea născut al soților Iuon Lungu și Ilișca Borșa – a rămas în Milaș și a perpetuat numele românesc al neamului patern.⁴² Despre acesta și urmașii săi, profesorul-canonice Iosif Hossu, din Blaj, i-a scris, în 1911, „vărului” prin adopțiune, juristul Francisc Hossu-Longin, din Deva, membru al conducerii Partidului Național Român, animatorul fabulațiilor identitare ale „rudeniilor” din Milaș, următoarele: „*Atâta stă, că la noi în sat, comunele cosângenilor, care au rămas săteni, e „Lungu” (...), „a Lungului”. Unii afirmă că Hosszu este numai o traducere simplă (...) Nobilitatea a fost sub proces și nerecunoscută*”.⁴³

Pe frații *Ioan* (bunicul episcopului Iuliu), *Iosif* (promovat vicepreședinte al Curții de Conturi a Ungariei), *Teofil* (numit vicecomite